

Joanna Szen-Ziemiańska

Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej w Warszawie

Maciej Karwowski

Akademia Pedagogiki Specjalnej im. M. Grzegorzewskiej w Warszawie

Uwarunkowania realizacji potencjału: od kreatywności do osiągnięć twórczych*

Wstęp

Wiedza potoczna podpowiada, że potencjał twórczy – w tym artykule konsekwentnie utożsamiany z kreatywnością – jest naturalnym i oczywistym predyktorem przyszłych osiągnięć twórczych jednostki. Temu zdroworozsądkowemu przekonaniu nieuchronnie towarzyszą jednak liczne trudności. Z jednej strony problemy rodzą się już w związku z precyzyjnym określeniem, czym właściwie jest potencjał. Z drugiej, niełatwe jest stworzenie i uszczegółowienie teoretycznej mapy warunków umożliwiających urzeczywistnianie potencjału, a więc opis moderatorów i mediatorów relacji między nim a osiągnięciami. Problematiczne wreszcie, co wiemy z trwającej ponad sześć dekad historii psychologii twórczości, bywa trafne ocenienie danego osiągnięcia jako twórczego lub nie.

Mimo dużego zainteresowania twórczością i liczącej sobie setki tysięcy stron literatury przedmiotu potencjał twórczy jednostki oraz obserwowalne osiągnięcia rzadko są jednocześnie przedmiotem badań, szczególnie tych podejmowanych w Polsce. Dzieje się tak w znacznej mierze dlatego, że kategorie te przypisane są do dwóch odmiennych tradycji badawczych w psychologii twórczości. Jedna perspektywa zakorzeniona jest w humanistycznym spojrzeniu na twórczość jako feno-

* Publikacja powstała w ramach projektu nr WP/2013/B/61, realizowanego ze środków przyznanych przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego na Działalność Statutową decyzją nr 25504/E-560/M/2013.

men egalitarny: mowa tu o twórczości codziennej, płynnej¹, twórczości przez małe „t” lub „mini-t”², bądź kreatywności³. W drugiej perspektywie przedmiotem badań uczyniono twórczość obserwowalną przez duże „T”, której warunkiem *sine qua non* są wytwory o znamionach nowości i wartości⁴. Badania prowadzone w ramach tej tradycji koncentrują się więc na wybitnych twórcach i tych ich dokonaniach, które stały się historycznie istotne – odmieniły daną dziedzinę: naukę, literaturę czy sztukę.

Oczekiwanie, że osiągnięcia twórcze zależą od potencjału twórczego, jest oparte na teoretycznym założeniu, że kreatywność i twórczość nie są odrębnymi bytami, nie są jednak również tym samym. Widzimy je jako dwa bieguny jednego kontinuum – z jednej strony opisanego przez codzienną twórczość o znacznych walorach psychologicznych, ale zwykle niewielkich historycznych (np. transgresje osobiste⁵), z drugiej zaś – przez twórczość wybitną. Założenie to jest jedną z kluczowych tez koncepcji „poziomów twórczości” autorstwa Edwarda Nęcki⁶ czy też popularnej w amerykańskiej psychologii twórczości koncepcji Teresy Amabile⁷. Zapewne do wielu bardziej niż metafora dwóch krańców trafi ujmowanie kreatywności (potencjału) i twórczości (osiągnięć) jako wzajemnie zawierających się w sobie okręgów⁸: wolno bowiem założyć, że każda osoba twórcza jest kreatywna – nie tylko dysponuje potencjałem, ale ów potencjał zrealizowała. Nie ma to jednak oczywiście zastosowania w odwrotnym kierunku: wiele osób o znacznym potencjale nigdy nie stworzy niczego nowego. Niestety.

Zaskakująco, przekonanie, że potencjał twórczy pozwala efektywnie przewidywać faktyczne osiągnięcia twórcze, wcale nie jest zbyt dobrze potwierdzone empirycznie. Dlatego wciąż aktualnymi pytaniami są: (1) Czy, a jeśli tak, to w jakiej mierze osiągnięcia twórcze faktycznie (a nie tylko hipotetycznie) zależą od potencjału twórczego? (2) Które z poszczególnych cech i zdolności utożsamianych z potencjałem stanowią warunek konieczny osiągnięć twórczych? Jeśli zaś potencjał jest warunkiem ko-

¹ E. Nęcka: *Psychologia twórczości*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, 2001.

² J.C. Kaufman, R.A. Beghetto: *Beyond Big and Little: The Four C Model of Creativity*. „Review of General Psychology” 2009, no. 13 (1).

³ M. Karwowski: *Zgłębianie kreatywności. Studia nad pomiarem poziomu i stylu twórczości*. Warszawa: Wydawnictwo APS, 2009.

⁴ A. Strzałecki: *Psychologia twórczości. Między tradycją a ponowoczesnością*. Warszawa: Wydawnictwo UKSW, 2003.

⁵ J. Kozielecki: *Transgresja i kultura*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”, 1997.

⁶ E. Nęcka: *Psychologia twórczości...*

⁷ T.M. Amabile: *Creativity in Context*. Boulder: Westview Press Inc., 1996.

⁸ M. Karwowski: *Zgłębianie kreatywności...*

niecznym, ale niewystarczającym osiągnięć, istotne jest kolejne pytanie: (3) Jakie czynniki wpływają na relację między kreatywnością a obserwowalnymi osiągnięciami, pełniąc funkcje zmiennych pośredniczących: mediatorów i moderatorów?

Operacjonalizacja potencjału twórczego

Potencjał twórczy uznajemy za obietnicę twórczości⁹. Jego przejawem jest zdolność człowieka do generowania nowych pomysłów, czyli idea-cja, która jest wynikiem elementarnych procesów poznawczych (myślenie dywergencyjne), emocjonalnych (ciekawość poznawcza), motywacyjnych (motywacja samoistna) i cech osobowościowych (otwartość na doświadczenie)¹⁰. Do kompletnego opisu potencjału twórczego w kategoriach różnic indywidualnych konieczne jest jednocześnie uwzględnienie zdolności twórczych oraz osobowościowych i motywacyjnych determinant ich skutecznego wykorzystania. Zdolności twórcze, otwartość i niezależność to elementy konstytuujące specyficzne „typy kreatywności” według koncepcji jednego z nas¹¹.

Perspektywa poznawcza

Część z badaczy kreatywności do chwili obecnej uznaje, że o potencjale twórczym należy mówić przede wszystkim (jeśli nie jedynie) z perspektywy poznawczej. Przez wiele lat w psychologii twórczości dominował trend do utożsamiania kreatywności z myśleniem dywergencyjnym polegającym na zdolności rozwiązywania problemów otwartych, generowania wielu różnych odpowiedzi, ocenianych na okoliczność płynności (liczby pomysłów), giętkości (różnorodności pomysłów) i oryginalności (unikatowości)¹². Pomimo krytyki postulowanej roli myślenia dywergencyjnego, jako głównego poznawczego motoru twórczości, ważne jest przedyskutowanie danych na temat wartości eksplanacyjnej tego tropu.

⁹ Ibidem.

¹⁰ Ibidem; E. Nęcka: *Psychologia twórczości...*; M. Batey, A. Furnham: *Creativity, Intelligence, and Personality: A Critical Review of the Scattered Literature*. „Genetic, Social, and General Psychology Monographs” 2006, no. 132 (4), s. 355–429.

¹¹ M. Karwowski: *Kreatywność – feeria rozumień, uwikłań, powodów. Teoretyczno-empiryczna prolegomena*. W: *Kreatywność (nie tylko) w klasie szkolnej*. Red. M. Karwowski, A. Gajda. Warszawa: Wydawnictwo APS, 2010.

¹² J.P. Guilford: *Natura inteligencji człowieka*. [Tłum. B. Czarniawska, W. Koźłowski, J. Radzicki]. Warszawa: PWN, 1978.

Współczesne badania osiągnięć twórczych wskazują na to, że niezależnie od dziedziny występuje związek faktycznych osiągnięć z myśleniem dywergencyjnym: z ogólnym wynikiem myślenia dywergencyjnego: $r = 0,47$, szczegółowo zaś z płynnością: $r = 0,38$, oryginalnością: $r = 0,46$ i giętkością: $r = 0,37$ ¹³. Za predykcyjnym znaczeniem myślenia dywergencyjnego przemawiają przede wszystkim wyniki badań podłużnych, zwłaszcza głośne badania Paula Torrance'a i ich reanaliza¹⁴. Wyniki kolejnych studiów badawczych pokazują konsekwentne zależności między indeksem kreatywności a osiągnięciami twórczymi (od $r = 0,38$ na poziomie szkoły średniej do $0,58$ w okresie dorosłości). Poszczególne kategorie myślenia dywergencyjnego, tj. płynność, giętkość, oryginalność oraz elaboracja, mają też istotne znaczenie zarówno wobec ilości, jak i jakości twórczych osiągnięć¹⁵. Późniejsze studia badawcze, realizowane po 40 i 50 latach, zmieniają tylko nieznacznie obraz wcześniejszych rezultatów.

Myślenie dywergencyjne w późnej dorosłości jest związane przede wszystkim z osiągnięciami twórczymi o wymiarze osobistym (płynność: $r = 0,29$, giętkość: $r = 0,22$, elaboracja: $r = 0,27$). Z kolei w przypadku osiągnięć o charakterze publicznym istotna jest interakcja zdolności twórczych (mierzonych testem Torrance'a) i inteligencji¹⁶, co zresztą jest spójne z ostatnimi ustaleniami badaczy austriackich¹⁷. Jonathan Plucker reanalizując wcześniejsze dane Torrance'a, uzyskał niespodziewanie wysoki wskaźnik korelacji latentnej ($r = 0,60$) pomiędzy potencjałem i osiągnięciami, który jak dotąd nie został jednak zreplikowany: choć i okazji do replikacji brak, bo równie długofalowe studia nie były do tej pory realizowane. Metaanaliza relacji między potencjałem (operacjonalizowanym jako wyniki w testach twórczości) a osiągnięciami twórczymi, dokonana niedawno przez

¹³ S.H. Carson, J.B. Peterson, D.M. Higgins: *Reliability, Validity, and Factor Structure of the Creative Achievement Questionnaire*. „Creativity Research Journal” 2005, no. 17 (1), s. 37–50.

¹⁴ J.A. Plucker: *Is the Proof Really in the Pudding? Reanalysis of Torrance's Longitudinal Data*. „Creativity Research Journal” 1999, no. 12 (2), s. 103–114.

¹⁵ B. Cramond: *The Torrance Test of Creative Thinking: From Design through Establishment of Predictive Validity*. In: *Beyond Terman. Contemporary Longitudinal Studies of Giftedness and Talent*. Eds. R.F. Subotnik, K.D. Arnold. Norwood, NJ: Ablex Publishing Corp., 1994.

¹⁶ M.A. Runco et al.: *Torrance Tests of Creative Thinking as Predictors of Personal and Public Achievement: A Fifty-year Follow-up*. „Creativity Research Journal” 2010, no. 22 (4), s. 361–368.

¹⁷ E. Jauk, M. Benedek, A.C. Neubauer: *The Road to Creative Achievement: A Latent Variable Model of Ability and Personality Predictors*. „European Journal of Personality” 2013, wileyonlinelibrary.com, doi: 10.1002/per.1941.

K.H. Kim¹⁸, wykazała istnienie znacznie słabszej korelacji ($r = 0,22$), jednocześnie potwierdzając jednak predykcyjność testu Torrance'a (TTCT)¹⁹.

Od myślenia twórczego – poprzez aktywność – do osiągnięć

Christian Perleth i Kurt Heller przeprowadzili badanie mające na celu sprawdzenie teoretycznego modelu talentu i umożliwiające opracowanie metod jego pomiaru dostosowanych do potrzeb szkoły (*The Munich Longitudinal Study of Giftedness*)²⁰. Badanie pokazało, że testy twórczości nie były zbyt dobrym predyktorem osiągnięć w muzyce i sztuce w szkole podstawowej, za to dobrze sprawdzały się w tych dziedzinach wskazania nauczycieli: zwykle niezbyt wiarygodne²¹. Jednak wyjście „poza szkołę” dało wyniki znacznie bardziej optymistyczne dla testów twórczości: wyniki w baterii testów Torrance'a pozwalały na przewidywanie faktycznych osiągnięć twórczych. Osoby uznane za kreatywne były też bardziej aktywne od swoich mniej twórczych rówieśników. Trop hipotetycznej roli myślenia twórczego, twórczej aktywności pozaszkolnej i ich znaczenia dla przyszłych osiągnięć podjęli również Roberta Milgram i Eunsook Hong, które w badaniu podłużnym trwającym 18 lat wykazały, że twórcze myślenie koresponduje z aktywnością wolnoczasową w dorosłości ($r = 0,37$), a oceny szkolne nie są predyktorem osiągnięć twórczych w życiu dorosłym, choć wykazują związek z osiągnięciami twórczymi w okresie szkolnym²². Osoby, których praca zawodowa wymagała aktywności pozaszkolnej w okresie dorastania, miały po latach wyższy poziom osiągnięć niż te, których praca nie łączyła się z hobby. Te i inne wyniki badań nad znaczeniem codziennej, twórczej aktywności wykazują sporą konsekwencję i znaczną predykcyjność kategorii „twórczość codzienna” dla faktycznej twórczości.

Wykazywanie się oryginalnością w pracy lub w czasie wolnym i podejmowanie różnorodnych działań jest zatem czynnikiem pośredniczącym

¹⁸ K.H. Kim: *Meta-analyses of the Relationship of Creative Achievement to Both IQ and Divergent Thinking Test Scores*. „Journal of Creative Behavior”, 2008, no. 42 (2), s. 106–130.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ C. Perleth, K.A. Heller: *The Munich Longitudinal Study of Giftedness*. In: *Beyond Terman...*

²¹ J. Gralewski, M. Karwowski: *Polite Girls and Creative Boys? Students' Gender Moderates Accuracy of Teachers' Ratings of Creativity*. „Journal of Creative Behavior” 2013, no. 47 (4), s. 290–304.

²² R.M. Milgram, E. Hong: *Creative Thinking and Creative Performance in Adolescents as Predictors of Creative Attainments in Adults*. In: *Beyond Terman...*

(mediatorem) w relacji między potencjałem twórczym a osiągnięciami. Przekonująco dowodzą tego ostatnie badania zespołu Aljoschy Neubauera, w których płynność i oryginalność myślenia oraz otwartość na doświadczenie stanowiły predyktory twórczości codziennej, a ta dopiero wiodła do faktycznych osiągnięć²³. Mediacyjna rola twórczej aktywności może tłumaczyć mechanizm, w jaki potencjał oddziałuje na osiągnięcia. Osoby kreatywne są bardziej aktywne, podejmują działania wielokierunkowe: nie tylko rysują, piszą czy komponują, ale też dzięki swojej otwartości doznają większej liczby bodźców pozwalających im na rozwój. Daje to szanse sprawdzenia swych umiejętności i urzeczywistniania potencjału w formie początkowo bardziej osobistej, buduje też twórczą samoskuteczność²⁴, którą zajmujemy się w dalszej części artykułu. Używając znanego w psychologii twórczości aksjomatu, można by rzec, że najlepszym predyktorem twórczych zachowań i osiągnięć są wcześniejsze twórcze zachowania²⁵.

Od potencjału do osiągnięć w nauce

Przekonanie o roli potencjału na drodze do osiągnięć bliskie było także autorom znakomitego studium podłużnego – Gregorem Feistowi i Frankowi Barronowi, którzy zaprojektowali badanie sprawdzające trafność predykcyjną potencjału w jednej z tradycyjnych dziedzin twórczości – nauce. Potencjał studentów definiowany jako oczekiwanie, że dana osoba ma szansę przyczynić się znacząco do rozwoju swojej dziedziny w przyszłości, oceniany był przez wykładowców akademickich oraz 6 badaczy. Ocenie podlegała również oryginalność myślenia, ogólna kreatywność i aktywne podejście do problemów. Do badania wyselekcjonowana została 80-osobowa grupa studentów z USA (przeciętnie w wieku 27 lat) zamierzających zostać naukowcami. Po 44 latach (gdy badani mieli 72 lata) zbadano poziom ich osiągnięć twórczych, opierając się na takich miarach, jak: publikacje, wskaźnik cytowań (ich liczba, a także typ publikacji), zdobyte nagrody. Pomiar osiągnięć opierał się więc na obiektywnych parametrach. Wyniki potwierdziły istnienie nieprzypadkowego związku potencjału z oryginalnością i jakością dokonań naukowych²⁶. Jednak niewielka próba

²³ E. Jauk, M. Benedek, A.C. Neubauer: *The Road to Creative Achievement...*

²⁴ M. Karwowski: *Kreatywność – feeria rozumień, uwikłań, powodów...*

²⁵ N. Colangelo et al.: *The Iowa Inventiveness Inventory: Toward a Measure of Mechanical Inventiveness*. „Creativity Research Journal” 1992, no. 5 (2), s. 157–163.

²⁶ G.J. Feist, F.X. Barron: *Predicting Creativity from Early to Late Adulthood: Intellect, Potential, and Personality*. „Journal of Research in Personality” 2003, no. 37, s. 62–88.

(tylko 59 osób spośród 80 badanych przez autorów wybrało drogę naukową), inny kontekst kulturowy oraz niejednoznaczność wyników szczegółowych zachęcają do dalszych badań – takie studium realizowane jest obecnie w naszym zespole, a dotychczasowe rezultaty są bardzo obiecujące.

Odkrywanie problemów i wgląd w ich strukturę

Potencjał twórczy to nie tylko generatywność: w codziennym życiu większość sytuacji ma niedookreślony charakter. Tego, co czyni człowieka potencjalnie twórczym, nie sposób ograniczyć do umiejętności dawania wielu rozwiązań – ważna jest również zdolność odkrywania problemów. Mark Runco i Shawn Okuda badali związki odkrywania problemów z myśleniem dywergencyjnym. Okazało się, że osoby, które same zdefiniowały problem, były też w stanie wygenerować więcej odpowiedzi²⁷. Okuda, Runco i Dale Berger uważają, że wykorzystywane w badaniach problemy realne (życiowe) wymagają innych strategii i innego rodzaju motywacji, co wpływa na procesy ideacyjne, pełniąc funkcje regulacyjne²⁸. Osoba, która pracuje nad problemem, który sama dostrzegła i zdefiniowała, jest zdolna do większej pomysłowości, uzyskując w rezultacie bardziej twórcze efekty. Na redefiniowaniu i rekonstrukcji problemu opiera się również proces wglądu. Wgląd okazuje się kluczowym momentem procesu twórczego, a jego znaczenie jest szczególne w pracy naukowej. Wgląd umożliwia poznanie prawdziwej struktury problemu poprzez jego rekonstrukcję, a sprzyjają mu między innymi odporność na fiksację funkcjonalną²⁹ oraz rozumowanie poprzez analogię³⁰. Mimo wielu badań poświęconych wglądowi jego mechanizm wciąż nie został dostatecznie dobrze poznany. Wiadomo, że z jednej strony wymaga on zdolności konwergencyjnego, analitycznego i logicznego myślenia, jednak istnieją też argumenty, by sądzić, że poprzedzony jest myśleniem o charakterze dywergencyjnym. Badania wykazują umiarkowane związki wglądu z myśleniem dywergencyjnym, a także różnice międzypłciowe w tym

²⁷ M.A. Runco, S.M. Okuda: *Problem Discovery, Divergent Thinking, and the Creative Process*. „Journal of Youth and Adolescence” 1988, no. 17 (3), s. 211–220.

²⁸ S.M. Okuda, M.A. Runco, D.E. Berger: *Creativity and the Finding and Solving of Real-world Problems*. „Journal of Psychoeducational Assessment” 1991, no. 9 (1), 45–53.

²⁹ C.G. DeYoung, J.L. Flanders, J.B. Peterson: *Cognitive Abilities Involved in Insight Problem Solving: An Individual Differences Model*. „Creativity Research Journal” 2008, no. 20 (3), s. 278–290.

³⁰ H. Welling: *Four Mental Operations in Creative Cognition: The Importance of Abstraction*. „Creativity Research Journal” 2007, no. 19 (2–3), s. 163–177.

zakresie³¹. Okazuje się także, że sprawność rozwiązywania problemów wymagających wglądu jest wyraźnie wyższa wśród szczególnej grupy osób – tych, wyrażających przekonanie, że twórczość jest możliwa do rozwinięcia i nie stanowi właściwości stałej i niezmiennej³². Ten bardzo charakterystyczny stan umysłu (*creative mindset*) pełni szczególne funkcje regulacyjne, przekładając się na większe (w przypadku postrzegania twórczości jako możliwej do rozwinięcia) lub mniejsze (gdy postrzegana jest jako niezmienna) szanse realizacji potencjału.

Ranga podejmowanych problemów

Podczas gdy na poziomie płynnym twórczości myślenie dywergencyjne i wgląd dotyczą problemów prozaicznych, codziennych, ale subiektywnie ważnych, na poziomie twórczości skryształizowanej i dojrzałej³³ ważne jest dostrzeganie i rozwiązywanie problemów obiektywnie istotnych. Określone kategorie podejmowanych celów i rozwiązywanych problemów wymagają z jednej strony „krystalizowania” się ogólnego potencjału twórczego, z drugiej zaś – wiedzy i umiejętności specyficznych dla danej dziedziny i adekwatnych dla danego poziomu twórczości. Nabywanie nowych kompetencji, ale również różnorodność zainteresowań są konsekwencją otwartości, ciekawości, aktywności, niezależności myślenia i działania, bez których przejście na kolejny poziom twórczości nie byłoby możliwe.

Perspektywa osobowościowa

Po okresie intensywnych badań realizowanych w IPAR (Institute of Personality Assessment and Research usytuowanym na uniwersytecie kalifornijskim w Berkeley) zaczęto wątpić w to, czy zasadne jest orzekanie na temat modelowej „twórczej osobowości” na podstawie pojedynczych, najczęściej opisowych, studiów osobowości twórców. Część różnic indywidualnych będących specyfiką profilu osobowościowego wielkich artystów, naukowców czy przywódców należy jednak uznać za czynniki warunkujące lub pośredniczące w relacji między kreatywnością a osiągnięciami twórczymi.

³¹ W. Lin et al.: *The Relations of Gender and Personality Traits on Different Creativities: A Dual-process Theory Account*. „Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts” 2012, no. 6 (2), s. 112–123.

³² M. Karwowski: *Creative Mindset: Measurement, Correlates, Consequences*. „Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts” 2014, no. 8 (1), s. 62–70.

³³ E. Nęcka: *Psychologia twórczości...*

Otwartość, niezależność i ich znaczenie dla osiągnięć

Badania psychologów różnic indywidualnych zainteresowanych twórczością szczególnie akcentują znaczenie niezależności i otwartości na doświadczenie, ta zaś w modelu Wielkiej Piątki³⁴ ma dwa oblicza. Jedno sprowadza się do różnorodnych działań i wielości zainteresowań, drugie ma wymiar intelektualny i dotyczy ciekawości, tolerancji wieloznaczności, wyobraźni. Nic zatem dziwnego, że otwartość często jest silnie powiązana z kreatywnością³⁵: wszak jej poszczególne podskładniki są tożsame z potencjałem twórczym³⁶, właściwie zaś z jego osobowościową stroną. Związki otwartości z osiągnięciami zostały również wielokrotnie potwierdzone. Wyniki badania Shelley Carson, Jordana Petersona i Daniela Higginsa wskazują, że pomiar narzędziami służącymi do badania osobowości twórczej daje istotne powiązania z osiągnięciami twórczymi: od $r = 0,33$ z otwartością na doświadczenie mierzoną za pomocą NEO-FFI oraz poprzez CPS Gougha, po $r = 0,51$ z użyciem skali intelektu Goldberga (*The Big Five Intellect Adjectives*)³⁷. Gregory Feist w metaanalizie wykazał, że artyści są bardziej otwarci niż nie-artyści oraz że otwartość stanowi charakterystykę bardziej twórczych naukowców w porównaniu do naukowców mniej twórczych³⁸. Otwartość wraz ze zdolnościami twórczego myślenia działają synergetycznie, zwiększając szanse na wysokie osiągnięcia twórcze³⁹. Istnieją również badania pokazujące dodatkowo, że różne wymiary otwartości różnie wiążą się z osiągnięciami twórczymi w różnych dziedzinach: inne aspekty i składowe otwartości są ważne dla nauki, inne dla sztuki⁴⁰.

Połączenie otwartości i zdolności twórczych przy braku niezależności daje tzw. kreatywność podporządkowaną, adaptacyjną⁴¹: umożliwiającą

³⁴ P.T. Costa, R.R. McCrae: *Revised NEO Personality Inventory and NEO Five-Factor Inventory Professional Manual*. Odessa: FL: Psychological Assessment Resources, 1992.

³⁵ R.R. McCrae: *Creativity, Divergent Thinking, and Openness to Experience*. „Journal of Personality and Social Psychology” 1987, no. 52 (6), s. 1258–1265.

³⁶ J.C. Kaufman: *Kreatywność*. Przeł. M. Godyń. Warszawa: Wydawnictwo APS, 2011.

³⁷ S.H. Carson, J.B. Peterson, D.M. Higgins: *Reliability, Validity...*

³⁸ G.J. Feist: *A Meta-analysis of the Impact of Personality on Scientific and Artistic Creativity*. „Personality and Social Psychological Review” 1998, no. 2 (4), s. 290–309.

³⁹ L.A. King, L. McKee Walker, S.J. Broyles: *Creativity and the Five-factor Model*. „Journal of Research in Personality” 1996, no. 30 (2), s. 189–203.

⁴⁰ S.B. Kaufman: *Opening Up Openness to Experience: A Four-factor Model and Relations to Creative Achievement in the Arts and Sciences*. „Journal of Creative Behavior” 2013, no. 47 (4), s. 233–255.

⁴¹ M. Karwowski: *Kreatywność – feeria rozumień, uwikłań, powodów...*

wprawdzie skuteczne działanie w grupie, jak i twórczość opierającą się na usprawnieniach, ulepszeniach czy innowacyjnych połączeniach, jednak pozbawioną szans na bardziej rewolucyjne zmiany. Aby móc mówić o kreatywności pełnej, predysponującej do twórczości wybitnej, istotna wydaje się także niezależność, przejawiająca się w autonomii i asertywności. Na poziomie intelektualnym niezależność to posiadanie własnego zdania i wychodzenie poza to, co powszechne. Samodzielność myślenia i umiejętność oderwania od tego, co jest, umożliwia tworzenie nowych rozwiązań. Nonkonformizm analizowany z perspektywy zjawisk społecznych ma swój wyraz w umiejętności wyrażania swojego zdania, przekonywania innych do własnych pomysłów czy też bronięcia własnego punktu widzenia i nieulegania presji otoczenia. Znaczenie niezależności dla twórczości podkreśla znana teoria Roberta Sternberga i Todda Lubarta, których zdaniem motorem działalności twórczej jest „kupowanie tanio” (czyli zajmowanie się nieznanymi, nowymi ideami o dużym potencjale, ale sporym ryzyku) i „sprzedawanie drogo” (czyli umiejętności radzenia sobie z oporem, przekonywanie do wartości własnej pracy)⁴². Nieumiejętna prezentacja własnych wytworów powoduje, że czyjaś praca może pozostać niedoceniona. Jednak niezależność powiązana z psychotycznością⁴³ może prowadzić do niekorzystnych sytuacji i kosztów społecznych, ponieważ powoduje trudności we współpracy z powodu nieprzestrzegania powszechnie obowiązujących norm postępowania. W warunkach obecności zdolności twórczego myślenia i niezależności, a jednocześnie niewielkiej otwartości mamy do czynienia z kreatywnością sztywną i buntowniczą⁴⁴. Według badań Macieja Karwowskiego, osoby o takiej charakterystyce cechuje również niska motywacja samoistna, obniżony poziom twórczej skuteczności i często brak własnych zainteresowań.

Przekonanie o twórczej skuteczności – między potencjałem a twórczymi efektami

Ważnym czynnikiem mogącym zaważyć na realizacji lub niezrealizowaniu potencjału twórczego jest sposób postrzegania siebie w kategoriach twórczej skuteczności. Potencjał twórczy ma znaczenie szczególne, ważne jest jednak również poczucie i świadomość, że się nim dysponuje. Opie-

⁴² R.J. Sternberg, T.I. Lubart: *Buy Low and Sell High: An Investment Approach to Creativity*. „Current Directions in Psychological Science” 1992, no. 1, s. 1–5.

⁴³ H.J. Eysenck: *Genius: The Natural History of Creativity*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995.

⁴⁴ M. Karwowski: *Kreatywność – feeria rozumień, uwikłań, powodów...*

rając się na modelu Bandury, przyjmujemy, że postrzegana skuteczność funkcjonowania w danej dziedzinie odgrywa niebagatelną rolę, wpływając na zachowanie jednostki zarówno bezpośrednio, jak i pośrednio – poprzez cele i aspiracje, skłonności emocjonalne i sposób postrzegania przeszkód i możliwości w środowisku społecznym⁴⁵. Poczucie twórczej samoskuteczności zawiera się w przekonaniu danej osoby, że jest ona w stanie rozwiązywać problemy wymagające twórczego myślenia i twórczo działać⁴⁶. Badania prowadzone w Polsce pokazują związki między poczuciem twórczej skuteczności a twórczym myśleniem⁴⁷, ciekawością poznawczą⁴⁸, otwartością na doświadczenie⁴⁹ oraz motywacją samoistną⁵⁰. Wskazane wyniki badań poparte analizą treści pozycji kwestionariuszowych służących do badania samoskuteczności twórczej sugerują, że granica pomiędzy samooceną zdolności twórczych a poczuciem skuteczności twórczej jest bardzo cienka. Wysokie wskaźniki zbieżności skłaniają do postawienia pytania: Czy obszaru potencjału twórczego nie należałoby poszerzyć o kategorię „samoskuteczność twórcza”? Pozytywny związek poczucia twórczej skuteczności z twórczymi osiągnięciami⁵¹ oraz związek intelektualnej samoskuteczności z twórczością naukową⁵² mogą być argumentem na rzecz takiej decyzji. Twórcza samoskuteczność jest potrzebna do podjęcia intelektualnego ryzyka tworzenia czegoś nowego, lecz niepewnego⁵³, jest więc ważnym, a dotychczas

⁴⁵ A. Bandura: *Self-efficacy: The Exercise of Control*. New York: Freeman, 1997.

⁴⁶ P. Tierney, S.M. Farmer: *Creative Self-efficacy Development and Creative Performance over Time*. „Journal of Applied Psychology” 2011, no. 96 (2), s. 277–293.

⁴⁷ M. Karwowski: *It Doesn't Hurt to Ask... But Sometimes It Hurts to Believe: Polish Students' Creative Self-efficacy and Its Predictors*. „Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts” 2011, no. 5 (2), s. 154–164.

⁴⁸ M. Karwowski: *Did Curiosity Kill the Cat? Relationship between Trait Curiosity, Creative Self-efficacy and Creative Personal Identity*. „Europe's Journal of Psychology” 2012, no. 8 (4), s. 547–558.

⁴⁹ M. Karwowski et al: *Big Five Personality Traits as the Predictors of Creative Self-efficacy and Creative Personal Identity: Does Gender Matter?* „Journal of Creative Behavior” 2013, no. 47 (3), s. 215–232.

⁵⁰ M. Karwowski, I. Lebuda, E. Wiśniewska: *Measurement of Creative Self-efficacy and Creative Role-identity*. „High Ability Studies”. [w druku].

⁵¹ K.S. Jaussi, A.E. Randel, S.D. Dionne: *I Am, I Think I Can, and I Do: The Role of Personal Identity, Self-efficacy and Cross-application of Experiences in Creativity at Work*. „Creativity Research Journal” 2007, no. 19 (2–3), s. 247–258; H.S. Lim, J.N. Choi: *Testing an Alternative Relationship between Individual and Contextual Predictors of Creative Performance*. „Social Behavior and Personality” 2009, no. 37 (1), s. 117–136; P. Tierney, S.M. Farmer: *Creative Self-efficacy...*

⁵² G.J. Feist, F.X. Barron: *Predicting Creativity...*

⁵³ R.A. Beghetto: *Creative Self-efficacy: Correlates in Middle and Secondary Students*. „Creativity Research Journal” 2006, no. 18 (4), s. 447–457.

niedocenianym elementem potencjału twórczego. Wobec tego istotne stają się pytania dotyczące warunków kształtowania tego przekonania i jego związków z innymi czynnikami psychologicznymi i społecznymi.

Gdy kreatywność staje się częścią tożsamości

Konstruktem zbliżonym do poczucia własnej twórczej skuteczności, lecz nie tożsamym z nim, jest poczucie twórczej tożsamości (PTT: *creative personal identity*⁵⁴). PTT opisuje stopień, w jakim twórczość jest ceniona przez jednostkę i w subiektywnym przekonaniu stanowi istotną część jej tożsamości. Przekonanie, że kreatywność stanowi ważny element życia, ukierunkowuje działania i wspiera samoskuteczność twórczą⁵⁵, a według jednej z koncepcji jest jej prekursorem⁵⁶. Osoby, dla których twórczość jawi się jako istotna, poszukują możliwości wykorzystywania kreatywności w pracy czy szkole, częściej są zmotywowane samoistnie⁵⁷ i w rezultacie charakteryzują się wyższym poziomem osiągnięć twórczych⁵⁸. Jeśli PTT towarzyszą kompetencje kierunkowe, zwiększają się także osiągnięcia⁵⁹.

Przytoczone wnioski, poparte wstępnymi wynikami własnych badań⁶⁰, stanowią oparcie dla hipotezy, że poczucie twórczej tożsamości jest czynnikiem modyfikującym (moderatorem) relacji między potencjałem a osiągnięciami. Tym samym poczuciu twórczej tożsamości należy się status jednego z istotnych uwarunkowań realizacji potencjału. Osoby przejawiające zdolność twórczego myślenia, lecz niedoceniające znaczenia kreatywności i twórczości, mają znacznie mniejsze szanse na twórcze osiągnięcia niż ci, dla których twórczość jest ważna.

⁵⁴ K.S. Jaussi, A.E. Randel, S.D. Dionne: *I Am, I Think I Can, and I Do...*

⁵⁵ M. Karwowski, I. Lebuda, E. Wiśniewska: *Measurement of Creative Self-efficacy...*

⁵⁶ P. Tierney, S.M. Farmer: *Creative Self-efficacy...*

⁵⁷ K.S. Jaussi, A.E. Randel, S.D. Dionne: *I Am, I Think I Can, and I Do...*

⁵⁸ M. Karwowski: *Creative Self-concept and Creative Achievement among a Representative Sample of Poles*. [Maszynopis w przygotowaniu].

⁵⁹ P. Tierney, S.M. Farmer: *Creative Self-efficacy...*

⁶⁰ J. Szen-Ziemiańska, M. Karwowski: *Poczucie twórczej tożsamości moderuje związek zdolności twórczych i osiągnięć w pracy naukowej*. Plakat zaprezentowany podczas XXXV Zjazdu Naukowego Polskiego Towarzystwa Psychologicznego pt. *Psychologia w zmieniającym się świecie*, który odbył się 18–22.09.2014 w Bydgoszczy.

Dyskusja

Przedmiotem tego artykułu uczyniliśmy kwestię kluczową dla całego bieżącego tomu „Chowanny”: problem statusu „potencjału” i jego relacji z faktycznymi osiągnięciami twórczymi. Faktem jest, że potencjał to jeden z najbardziej rozmytych, niedookreślonych terminów, jakimi posługują się pedagodzy i psychologowie. W klasycznej psychologii edukacji odpowiada mu w pewnej mierze pojęcie „predyspozycja”⁶¹ rozumiane jako konglomerat właściwości poznawczych, osobowościowych, motywacyjnych, wolicjonalnych, ale także warunków środowiskowych. Współczesny kontynuator prac Lee Cronbacha i Richarda Snowa – David Lohman tak oto pisze o predyspozycjach:

predyspozycja (*aptitude*) odnosi się do stopnia gotowości do uczenia się i efektywnego działania w konkretnej sytuacji lub dziedzinie (Corno et al., 2002). Dlatego spośród wielu charakterystyk, z jakimi jednostka napotyka sytuację, wybrane, pomagające działać efektywnie, pełnią funkcję predyspozycji. Wśród ich przykładów znajdują się zdolności do zrozumienia instrukcji, kontroli własnego czasu, właściwego użycia zdobytej uprzednio wiedzy, czynienia właściwych uogólnień i wyciągania wniosków, zarządzania własnymi emocjami. Tak więc predyspozycje do uczenia się wykraczają zdecydowanie poza zdolności poznawcze. Elementy osobowości i motywacji zwykle również działają jako predyspozycje. Przeszłe osiągnięcia są ważnym elementem predyspozycji do osiągnięć przyszłych. To, czy w konkretnej sytuacji będą one pełniły taką funkcję, zależy zarówno od skłonności jednostki do używania wcześniej zdobytej wiedzy, jak też od wymogów i ograniczeń narzucanych przez sytuację. Dlatego zrozumienie, które spośród licznych charakterystyk jednostki mogą działać jako predyspozycje, powinno mieć u zarania szczegółową analizę wymogów i możliwości środowiska. Definiowanie sytuacji jest więc częścią definiowania predyspozycji⁶².

Choć potencjał można więc zdefiniować jako predyspozycję, w tym artykule bliskie było nam nieco węższe i bardziej specyficzne rozumienie tego fenomenu – utożsamiliśmy go bowiem z kreatywnością i dążyliśmy do pokazania relacji potencjału z osiągnięciami twórczymi. Problem ten

⁶¹ L.J. Cronbach, R.E. Snow: *Aptitudes and Instructional Methods: A Handbook for Research on Interactions*. Oxford: Irvington, 1977.

⁶² D.F. Lohman: *The Role of Nonverbal Ability Tests in Identifying Academically Gifted Students: An Aptitude Perspective*. „Gifted Child Quarterly” 2005, no. 49 (2), s. 111-138.

ma istotne znaczenie praktyczne. To osiągnięcia twórcze konkretnych osób oddziałują na społeczeństwo, decydują o postępie i innowacjach. Właściwe zdefiniowanie potencjału i ustalenie, w jakiej mierze i w jakich warunkach prowadzi do osiągnięć, jest konieczne dla planowania działań rozwojowych, zarówno w edukacji, jak i biznesie. Operacjonalizacja kreatywności za pośrednictwem wybranych zdolności poznawczych (myślenie dywergencyjne, dostrzeganie problemów, wgląd) i cech osobowościowych (otwartość i niezależność) znajduje uzasadnienie w przypadku i polskiej, i zagranicznej literatury przedmiotu⁶³.

Dyskutowane wyniki badań świadczą o tym, że kreatywność jest warunkiem koniecznym, lecz niewystarczającym osiągnięć twórczych. Niewielka liczba badań bezpośrednio podejmujących ten problem rodzi jednak potrzebę prowadzenia dalszych studiów empirycznych. W szczególności status kreatywności jako „warunku niewystarczającego” powinien stymulować nowe badania. Przejście od twórczości płynnej do wybitnej⁶⁴ wymaga współwystępowania wielu czynników intra- i interpersonalnych. Sądzimy, że jednym z kluczowych kierunków badawczych w bliskiej przyszłości jest uwzględnienie roli poczucia twórczej skuteczności oraz tożsamości i ich wzajemnych związków w wyjaśnianiu relacji między potencjałem a osiągnięciami. Czynniki te dotyczą obrazu siebie, ich plastyczny charakter zaś (w odróżnieniu od osobowości, zob. dyskusja⁶⁵) sprawia, że możliwe jest ich kształtowanie i modelowanie⁶⁶.

Pełen opis uwarunkowań realizacji potencjału zapewne nie dokona się nigdy – każdy nawet najbardziej rozbudowany model teoretyczny zawsze będzie upraszczał rzeczywistość, z kolei nawet najbardziej doskonałe badanie empiryczne nie ujmie wszystkich możliwych zmiennych wyjaśniających. Nie oznacza to jednak, że nie należy dążyć do jak najpełniejszego opisu mechanizmów stojących za potencjałem twórczym i jego realizacją. Wiele spośród tych mechanizmów ma charakter motywacyjny, wiele społeczny; inne usytuowane są w przestrzeni biologicznej⁶⁷, inne w makrospołecznej⁶⁸ i kulturowej⁶⁹. Nawet jeśli rozwiązanie

⁶³ M. Karwowski: *Kreatywność – feeria rozumień, uwikłań, powodów...*; J.C. Kaufman: *Kreatywność...*

⁶⁴ E. Nęcka: *Psychologia twórczości...*

⁶⁵ M. Karwowski et al.: *Big Five Personality Traits...*

⁶⁶ G.E. Mathisen, K.S. Bronick: *Creative Self-efficacy: An Intervention Study*. „International Journal of Educational Research” 2009, no. 48 (1), s. 21–29.

⁶⁷ M. Karwowski, I. Lebuda: *Digit Ratio Predicts Eminence of Polish Actors*. „Personality and Individual Differences” 2014, no. 64, s. 30–34.

⁶⁸ D.K. Simonton: *Geniusz*. Przeł. M. Godyń. Warszawa: Wydawnictwo APS, 2010.

⁶⁹ V.P. Glaveanu: *Paradigms in the Study of Creativity: Introducing the Perspective of Cultural Psychology*. „New Ideas in Psychology” 2010, no. 28 (1), s. 79–93.

zagadki realizacji potencjału miałyby się nigdy nie udać (w co wątpimy), warto ten problem podejmować – zarówno z powodów poznawczych, jak i praktycznych.

Bibliografia

- Amabile T.M.: *Creativity in Context*. Boulder: Westview Press Inc., 1996.
- Bandura A.: *Self-efficacy: The Exercise of Control*. New York: Freeman, 1997.
- Batey M., Furnham A.: *Creativity, Intelligence, and Personality: A Critical Review of the Scattered Literature*. „Genetic, Social, and General Psychology Monographs” 2006, no. 132 (4).
- Beghetto R.A.: *Creative Self-efficacy: Correlates in Middle and Secondary Students*. „Creativity Research Journal” 2006, no. 18 (4).
- Carson S.H., Peterson J.B., Higgins D.M.: *Reliability, Validity, and Factor Structure of the Creative Achievement Questionnaire*. „Creativity Research Journal” 2005, no. 17 (1).
- Colangelo N. et al.: *The Iowa Inventiveness Inventory: Toward a Measure of Mechanical Inventiveness*. „Creativity Research Journal” 1992, no. 5 (2).
- Costa P.T., McCrae R.R.: *Revised NEO Personality Inventory and NEO Five-Factor Inventory Professional Manual*. Odessa: FL: Psychological Assessment Resources, 1992.
- Cramond B.: *The Torrance Test of Creative Thinking: From Design through Establishment of Predictive Validity*. In: *Beyond Terman. Contemporary Longitudinal Studies of Giftedness and Talent*. Eds. R.F. Subotnik, K.D. Arnold. Norwood, N.J.: Ablex Publishing Corp., 1994.
- Cronbach L.J., Snow R.E.: *Aptitudes and Instructional Methods: A Handbook for Research on Interactions*. Oxford: Irvington, 1977.
- DeYoung C.G., Flanders J.L., Peterson J.B.: *Cognitive Abilities Involved in Insight Problem Solving: An Individual Differences Model*. „Creativity Research Journal” 2008, no. 20 (3).
- Eysenck H.J.: *Genius: The Natural History of Creativity*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995.
- Feist G.J.: *A Meta-analysis of the Impact of Personality on Scientific and Artistic Creativity*. „Personality and Social Psychological Review” 1998, no. 2 (4).
- Feist G.J., Barron F.X.: *Predicting Creativity from Early to Late Adulthood: Intellect, Potential, and Personality*. „Journal of Research in Personality” 2003, no. 37.
- Glaveanu V.P.: *Paradigms in the Study of Creativity: Introducing the Perspective of Cultural Psychology*. „New Ideas in Psychology” 2010, no. 28 (1).

- Gralewski J., Karwowski M.: *Polite Girls and Creative Boys? Students' Gender Moderates Accuracy of Teachers' Ratings of Creativity*. „Journal of Creative Behavior” 2013, no. 47 (4).
- Guilford J.P.: *Natura inteligencji człowieka*. [Tłum. B. Czarniawska, W. Kozłowski, J. Radzicki]. Warszawa: PWN, 1978.
- Jauk E., Benedek M., Neubauer A.C.: *The Road to Creative Achievement: A Latent Variable Model of Ability and Personality Predictors*. „European Journal of Personality” 2013, wileyonlinelibrary.com, doi: 10.1002/per.1941.
- Jaussi K.S., Randel A.E., Dionne S.D.: *I Am, I Think I Can, and I Do: The Role of Personal Identity, Self-efficacy and Cross-application of Experiences in Creativity at Work*. „Creativity Research Journal” 2007, no. 19 (2-3).
- Karwowski M.: *Creative Mindset: Measurement, Correlates, Consequences*. „Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts” 2014, no. 8 (1).
- Karwowski M.: *Creative Self-concept and Creative Achievement among a Representative Sample of Poles*. [Maszynopis w przygotowaniu].
- Karwowski M.: *Did Curiosity Kill the Cat? Relationship between Trait Curiosity, Creative Self-efficacy and Creative Personal Identity*. „Europe's Journal of Psychology” 2012, no. 8 (4).
- Karwowski M.: *It Doesn't Hurt to Ask... But Sometimes it Hurts to Believe: Polish Students' Creative Self-efficacy and Its Predictors*. „Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts” 2011, no. 5 (2).
- Karwowski M.: *Kreatywność – feeria rozumień, uwikłań, powodów. Teoretyczno-empiryczna prolegomena*. W: *Kreatywność (nie tylko) w klasie szkolnej*. Red. M. Karwowski, A. Gajda. Warszawa: Wydawnictwo APS, 2010.
- Karwowski M.: *Zgłębianie kreatywności: Studia nad pomiarem poziomu i stylu twórczości*. Warszawa: Wydawnictwo APS, 2009.
- Karwowski M., Lebudą I.: *Digit Ratio Predicts Eminence of Polish Actors*. „Personality and Individual Differences” 2014, no. 64.
- Karwowski M., Lebudą I.: *Types and Profiles of Creativity: Toward Theoretical Integration*. Prezentacja na „The 32nd International Human Science Research Conference”, Alborg, 13-16.08.2013.
- Karwowski M., Lebudą I., Wiśniewska E.: *Measurement of Creative Self-efficacy and Creative Role-identity*. „High Ability Studies”. [w druku].
- Karwowski M. et al.: *Big Five Personality Traits as the Predictors of Creative Self-efficacy and Creative Personal Identity: Does Gender Matter?* „Journal of Creative Behavior” 2013, no. 47 (3).
- Kaufman J.C.: *Kreatywność*. Przeł. M. Godyń. Warszawa: Wydawnictwo APS, 2011.

- Kaufman J.C., Beghetto R.A.: *Beyond Big and Little: The Four C Model of Creativity*. „Review of General Psychology” 2009, no. 13 (1).
- Kaufman S.B.: *Opening up Openness to Experience: A Four-factor Model and Relations to Creative Achievement in the Arts and Sciences*. „Journal of Creative Behavior” 2013, no. 47 (4).
- Kim K.H.: *Meta-analyses of the Relationship of Creative Achievement to Both IQ and Divergent Thinking Test Scores*. „Journal of Creative Behavior” 2008, no. 42 (2).
- King L.A., McKee Walker L., Broyles S.J.: *Creativity and the Five-factor Model*. „Journal of Research in Personality” 1996, no. 30 (2), s. 189–203.
- Kozielecki J.: *Transgresja i kultura*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”, 1997.
- Lim H.S., Choi J.N.: *Testing an Alternative Relationship between Individual and Contextual Predictors of Creative Performance*. „Social Behavior and Personality” 2009, no. 37 (1).
- Lin W. et al.: *The Relations of Gender and Personality Traits on Different Creativities: A Dual-process Theory Account*. „Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts” 2012, no. 6 (2).
- Lohman D.F.: *The Role of Nonverbal Ability Tests in Identifying Academically Gifted Students: An Aptitude Perspective*. „Gifted Child Quarterly” 2005, no. 49 (2).
- Mathisen G.E., Bronick K.S.: *Creative Self-efficacy: An Intervention Study*. „International Journal of Educational Research” 2009, no. 48 (1).
- McCrae R.R.: *Creativity, Divergent Thinking, and Openness to Experience*. „Journal of Personality and Social Psychology” 1987, no. 52 (6).
- Milgram R.M., Hong E.: *Creative Thinking and Creative Performance in Adolescents as Predictors of Creative Attainments in Adults*. In: *Beyond Terman. Contemporary Longitudinal Studies of Giftedness and Talent*. Eds. R.F. Subotnik, K.D. Arnold. Norwood, NJ: Ablex Publishing Corp., 1994.
- Nęcka E.: *Psychologia twórczości*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, 2001.
- Okuda S.M., Runco M.A., Berger D.E.: *Creativity and the Finding and Solving of Real-world Problems*. „Journal of Psychoeducational Assessment” 1991, no. 9 (1).
- Perleth C., Heller K.A.: *The Munich Longitudinal Study of Giftedness*. In: *Beyond Terman. Contemporary Longitudinal Studies of Giftedness and Talent*. Eds. R.F. Subotnik, K.D. Arnold. Norwood, NJ: Ablex Publishing Corp., 1994.
- Plucker J.A.: *Is the Proof Really in the Pudding? Reanalysis of Torrance’s Longitudinal Data*. „Creativity Research Journal” 1999, no. 12 (2).
- Runco M.A., Okuda S.M.: *Problem Discovery, Divergent Thinking, and the Creative Process*. „Journal of Youth and Adolescence” 1988, no. 17 (3).

- Runco M.A. et al.: *Torrance Tests of Creative Thinking as Predictors of Personal and Public Achievement: A Fifty-year Follow-up*. „Creativity Research Journal” 2010, no. 22 (4).
- Simonton D.K.: *Geniusz*. Przeł. M. Godyń. Warszawa: Wydawnictwo APS, 2010.
- Sternberg R.J., Lubart T.I.: *Buy Low and Sell High: An Investment Approach to Creativity*. „Current Directions in Psychological Science” 1992, no. 1.
- Strzałecki A.: *Psychologia twórczości. Między tradycją a ponowoczesnością*. Warszawa: Wydawnictwo UKSW, 2003.
- Szen-Ziemiańska J., Karwowski M.: *Poczucie twórczej tożsamości moderuje związek zdolności twórczych i osiągnięć w pracy naukowej*. Plakat zaprezentowany podczas XXXV Zjazdu Naukowego Polskiego Towarzystwa Psychologicznego pt. Psychologia w zmieniającym się świecie, który odbył się 18-22.09.2014 w Bydgoszczy.
- Tierney P., Farmer S.M.: *Creative Self-efficacy Development and Creative Performance over Time*. „Journal of Applied Psychology” 2011, no. 96 (2).
- Tierney P., Farmer S.M.: *Creative Self-efficacy: Its Potential Antecedents and Relationship to Creative Performance*. „Academy of Management Journal” 2002, no. 45 (6).
- Welling H.: *Four Mental Operations in Creative Cognition: The Importance of Abstraction*. „Creativity Research Journal” 2007, no. 19 (2-3).

Joanna Szen-Ziemiańska, Maciej Karwowski

Determinants of the realization of the potential – From creativity to achievements

Summary: The purpose of this paper is to review the literature in regard to the theoretical status and predictive validity of the creative potential, towards creative achievements. We discuss the results of classic and modern studies which allow us to conclude which components of creative potential are crucial for understanding of the effectiveness and success in various domains of creativity. Particular attention is paid to the construct of creative self-efficacy, which we consider to be important, and so far underestimated element of creative potential, as well as creative personal identity: treated as a moderator of the relationship between potential and achievement.

Key words: creativity, creative potential, creative achievements

Joanna Szen-Ziemiańska, Maciej Karwowski

Die Bedingungen für Realisation des Potentials: von der Kreativität zu schöpferischen Leistungen

Zusammenfassung: In ihrem Artikel präsentieren die Verfasser den Überblick über die Fachliteratur zum Thema: theoretischer Status und vorhersehbare Richtigkeit des mit der Kreativität gleichgesetzten schöpferischen Potentials angesichts der schöpferischen Leistungen. Sie erörtern die Ergebnisse der herkömmlichen und gegenwärtigen Forschungen, die zu entscheiden ermöglichen, ob und wenn ja – inwieweit die einzelnen Elemente der Kreativität die Unterschiedlichkeit der Erfolge auf den einzelnen Schaffensgebieten klären lassen. Besondere Aufmerksamkeit schenken die Verfasser der „schöpferischen Selbsteffektivität“, die sie für ein bisher unterschätztes Element des schöpferischen Potentials halten, und dem „Gefühl der schöpferischen Identität“ als einem Element, das für die Relation zwischen dem Potential und den Leistungen ausschlaggebend ist.

Schlüsselwörter: schöpferisches Potential, Kreativität, schöpferische Leistungen